

ма, у Лопарама и око Мач-
муникацији Тузла – Брчко.
воја је била у Угљевику, али

књига ИИ, стр. 188.
новића није ни учествовало

вић, Перо Станић, и други.
оријском институту у Беог-

Бранко ЛАТАС

Сукоби локалних четничких вођа у североисточној Босни 1942.

Међу четничким вођама на подручју Семберије и Мајевице, као и у осталом делу источне Босне, било је активних и резервних официра и подофицира бивше југословенске војске (родом из тих крајева), жандармеријских функционера, трговаца, имућнијих сељака, службеника и људи других професија. Сви су се они, на свој начин, наметнули устаницима и од њих формирали борбене групе (чете, батаљоне), различите јачине, већ према томе какав је угледа уживао дотични «вођа»¹). Јединице су носиле називе места где су образоване и одакле је било људство, а на њихово бројно стање, поред осталих фактора, утицале су родбинске везе и традиционална зависност сиромашнијих сељака од имућнијих газда. Сваки од тих «народних вођа» настојао је да под свој утицај стави што више устаника и да своју команду прошири на ширу територију, тежећи да заузме виши војни положај, што би му пружило прилику за стицање већег «угледа», богаћење и каријеризам.

Настојање официра Драже Михаиловића да загосподаре устаничким масама довело их је у сукобе са локалним четничким вођама. Официри лојални Михаиловићу и «под заклетвом» сматрали су себе квалификованим и стручним за преузимање команде, али не у циљу помагања устаницима у борби против усташа, домобрана и Немаца, већ ради спровођења Дражине политике, усмерене на разбијање народнослободилачког покрета. С друге стране, месни четнички команданти – «народне вође» – љубоморно су чували стечене позиције и нерадо су у своје редове примали официре, истичући парољу «официр што даље од народа и бораца»²).

Сукоби између «вођа из народа» и официра видно су се испољили у зиму и пролеће 1942, да би током лета добили драматичне размере с последицама убистава неких локалних вођа³).

Најоштрије размирице водиле су се између војводе Радивоја Керовића, команданта Мајевичког батаљона и истовремено најутицајнијег четничког команданта у подручју Семберија – Мајевица и жандармеријског наредника Ђуре Би-

жића, команданта Дринског четничког батаљона, с једне стране, и капетана Стеве Дамјановића Леке, команданта Зворничког четничког батаљона с друге стране⁴).

Прва двојица су се сматрале заслужним за »дизање устанка«, док је Дамјановић, као официр »под заклетвом«, стручно способан и одан Михаиловићу и династији, упорно настојао да се домогне положаја команданта свих четника на семберијско-мајевичком подручју.

Познато је да је мајор Јездимир Дангић (псеудоним »Новак«) још августа 1941. био упућен од Драже Михаиловића да врши организацију четника у источној Босни⁵). С њим је из Србије дошла група официра од којих су неки, као капетан Ристо Ђуковић, послати у село Тобут⁶). Слање официра на семберијско-мајевичко подручје речито говори о настојању Михаиловића да устаничке масе стави под своју контролу. Он је, наиме, оценио економски и географски положај тога подручја, сматрајући га за базу из које би се ширило четништво према Срему, Славонији, Босанској Крајини и Кордуну. Ту су током 1942. боравили и одакле одлазили у централну и западну Босну његови изасланици – официри ради потчињавања тамошњих четничких одреда, односно организовања четништва⁷).

Чињеница да је Дангић Наредбом бр. 20 од 1. новембра 1941. поставио капетана Дамјановића за команданта Зворничког четничког одреда⁸), у суштини је значило спровођење политике Драже Михаиловића. Да је Дамјановић био један од официра на које се ослањао Михаиловић, потврдило се и 5. марта 1942, када је Наредбом бр. 50 Дамјановић одређен да ради на организацији четничких јединица – »Југословенске војске у отаџбини« – у срезovima: Бијељина, Брчко, Тузла, Зворник и Грачаница. У ствари, просторија обухваћена линијом река: Дрине, Саве, Босне, Криваје и Дрињаче⁹). С обзиром на то да је »Југословенску војску у отаџбини« требало организовати »на војничкој основи« и по Упуту бр. 5 (упутство за организацију »војске«), тј. да се формирају јединице с официрима на челу, то је, практично, значило да војвода Керовић и команданти његовог калибра одлазе у други план и добијају другоразредну улогу. Постављање Дамјановића уследило је непосредно после четничког удара на Мајевички НОП одред у Вукосавцима, 28. фебруара 1942, када су четнички команданти своју заверу против партизанских јединица практично почели спроводити оружаном акцијом. Иако су »заслуге« Керовића и Дамјановића и других за злочин у Вукосавцима подједнаке, Дража је, ипак, више био склон да верује да је у том догађају предњачио Дамјановић, што је, поред осталих фактора, утицало да га постави за команданта четника на мајевичко-семберијском подручју.

Често су избијали сукоби између Ђуре Бижића и Дамјановића поткрепљени личним мотивима, а у циљу престижа и борбе за положаје. Међусобно су се оптуживали око тога ко је више, а ко мање имао удела и заслуга за четнички »успех« у Вукосавцима. Тако је Бижић, 5. марта 1942. упутио оптужбу против Дамјановића назвавши га »кукавицом« и елементом који деструктивно и деморално делује на четничке редове. Тад му је, у вези акције у Вукосавцима, између осталог, писао:

»Вашим досадашњим радом доказали сте своју неспособност за све одреде, чије сте људство у најсудбоноснијем моменту напустили препуштајући га самом себи, мотивишући то тобожњом болести. То Вас позивамо да у интересу борбе за част и слободу напустите место боравка, пошто је Ваш боравак у овој

средини штетан и рђаво утиче на целокупно људство«. Даље, од Дамјановића се захтева да у року од 24 часа напусти положај и јави се мајору Дангићу, уз напомену да ће, уколико тако не поступи, бити приморан да то учини¹⁰).

Овакве замерке Леки Дамјановићу упутили су и други месни команданти и сам Радивоје Керовић, који је највише био погођен постављањем Дамјановића. У протесту упућеном Михаиловићу за Дамјановића се наводи да је »скроз наскроз неспособан«, да је за читаво време »деловања« у четничким редовима »своју неспособност покушао надокандити и прикрити својим чином«, да му је стало до »славе и каријере« и да положај жели искористити у своје властите циљеве, »не бирајући средства да дође до њих«. Даље се, између осталог, каже:

»Човек као што је капетан Дамјановић не може, не треба и не сме бити командант четника у Мајевици... у толико пре не може бити ни командант на просторији река Босна, Сава, Дрина, Дрињача и Криваја. Ми смо у томе одлучни и ни у ком случају нећемо дозволити даља експериментисања и манипулисања тога човека...

Ми нисмо против официра, напротив једва их чекамо да нам они дођу, а имамо их и у својим редовима... Чекамо сви као један Ваша упутства и Ваше инструкције, као и помоћ нарочито у оружју и материјалу«¹¹).

Очигледно је да су четнички прваци признавали »врховно вођство« Михаиловића, али нису примали официре који су им угрожавали стечене позиције. Осим тога, четничке старешине су пред властима и оружаним јединицама тзв. НДХ криле своје везе са Михаиловићем, па би присуство официра потчињених Михаиловићевом штабу изазвало сумњу у лојално држање четничких вођа према окупатору и његовој творевини тзв. НДХ.

Изражен став о потчињености Михаиловићу може се протумачити тиме што су од њега очекивали помоћ у материјалу, наоружању и новцу коју је Михаиловић добијао, углавном, од Британаца¹²), у ком би случају официри били нека врста везе између Михаиловића и локалних команданата. Јер, став изражен према Дамјановићу потврдиће се и према капетану Драгославу Рачићу, који је, ипак, у другој половини 1942. успео да загосподари четничким командантима на мејевичко-семберијском подручју, а то му је, поред осталог, омогућило добијање »ратног материјала путем авиона, као и свих других потребних ствари у борби«¹³).

Међутим, Дамјановић се није обазирао на оптужбе јер је у цепу носио овлашћење Драже Михаиловића и формално се понашао као командант Мајевичке четничке групе. Да би се заједнички одупрли, локалне старешине су, са Керовићем на челу, 21. априла 1942. године одржали у штабу Дринског батаљона седницу по питању организације четника и избора команданта Мајевичке групе. Седници су, поред осталих, присуствовали: војвода Керовић, Бижић, Александар Аца Медунић, командант Брчанског батаљона, потпоручник Радивоје Бањићић, Љубо Петровић и Јеремија Лазић Зека. На седници је решено да дотадашњи батаљони остану истог састава и назива све док ситуација не буде друкчије захтевала. За команданта групе изабран је Радивоје Керовић, а за његовог помоћника ваздухопловни кап. I кл. Душан Јањић. Изабран је начелник штаба (официр), а за ађутанта је постављен Мирко Ђукановић, док је Тејо Ђукић изабран за интенданта. Присутни су Стеву Дамјановића разрешили сваке дужности, наредивши му да у року од два дана напусти територију Групе. Закључено је да је задатак Групе »чишћење непријатеља и штићење српског живља«. А што се тиче

односа са партизанима, одлучено је да се траже инструкције »више команде, а док се те инструкције не добију исте разоружавати и упућивати својим кућама у колико су Срби, а иноверце одмах убити«¹⁴).

Из става према »непријатељу« и партизанима јасно је да је реч о борбама против припадника НОП-а и њихово »чишћење«, јер ће крајем маја 1942. уследити преговори истих четничких команданата са представницима тзв. НДХ о сређивању међусобних односа и утаначењу »примирја«¹⁵).

Избором Керовића за команданта Групе у пракси се ништа није изменило. Он је, у ствари, задржао онај положај који му је још 1941. доделио Дангић, давши му овлашћење да има право контроле над свим четничким јединицама и одредима¹⁶). Дамјановић је и даље остао на истом подручју и себе сматрао легалним командантом, настојећи, на разне начине, да га и остале старешине тако уважавају.

Сукоби између Дамјановића, с једне, и Керовића и његових присталица, с друге стране, постајали су све општрији. Долазило је до претњи убиствима, у чему је предњачио Дамјановић, а највише су му сметали Керовић и Бижић. У писму Мирка Ђукановића и Пере Керовића (брат Радивоја Керовића) од 21. јуна 1942. године Ђури Бижићу изнесени су неки детаљи плана завере коју је спремао Дамјановић. У писму, поред осталог, пише:

»Ево у чему је ствар. Леко је изјавио да ће до сриједи побити све нас, а твој Хајдук је јуче био код њега и свечано му обећао да ће Те убити«¹⁷).

Током јуна и јула 1942. Керовић и његова компанија закупљени су преговорима са Немцима и усташко-домобранским представницима за одржање »примирја«, док је Михаиловић, одобравајући такве поступке, тражио начин како да наметне Дамјановића за команданта, покушавајући да то учини преко Драгослава Рачића, који је, поред Петра Баћовића, још раније био одређен да ради на организовању четника у Босни¹⁸).

Рачић се у прво време понашао као посматрач догађаја, а у ствари је потајно радио на томе да Дамјановић постане командант, у ком смислу је покушавао придобити неке од потчињених Керовићу.

ФОРМИРАЊЕ МАЈЕВИЧКЕ ЧЕТНИЧКЕ БРИГАДЕ

Притисак вршен од стране Рачића на Керовића и његове потчињене мотивисан је захтевима Драже Михаиловића да се четници у Семберији и Мајевници организују »на војничкој основи«, односно да команду над њима имају официри – следбеници његове политике. Рачић је утицао на Керовића да се на територији Мајевнице и Семберије формирају четири бригаде, тј. у сваком срезу по једна. Дакле, организација четничких јединица по утледу на формацију у Србији.

У том циљу одржана је, 31. јула 1942, конференција месних команданата на којој је расправљано питање организационог облика јединица и избор команданта бригаде. Конференцији су присуствовали: војвода Керовић, Бижић, Илија Гојић, Радо Таминчевић, командант Мајевничког батаљона, Петар Русић, Саво Савић, Аца Медунић, Милош Еркић, командант Пожарничког батаљона, и Љубо Петровић. Пошто је Керовић упознао присутне са захтевом Драже Михаиловића о формирању бригаде, нагласивши да је немогуће формирати четири бригаде, већ од постојећих јединица формирати једну, прешло се на дискусију. Већина је била за то да се формира једна бригада, па је одлучено да Мајевничка четничка група промени назив у Мајевничка четничка бригада и да њен командант буде

Радивоје Керовић. Усвојен је закључак да се Рачићу омогући слободан боравак на Мајевници у циљу упознавања са стањем и приликама, али без права мешања у командовање и односе међу командантима. На истом састанку изабрано је уже руководство бригаде: за заменика команданта Ђуро Бижић и Илија Гојић, за начелника Штаба резервни кап. I кл. Јово Прњатовић, а за команданта позадине Бранко Јеремић¹⁹).

Конференцији су, незванично и без права гласа, присуствовали: мајор Славољуб Врањешевић²⁰), капетан Манојло Пејић, резервни поручник Душан Дукић и Стеван Ботић, који се, после интернирања Дангића од стране Немаца 11/12. априла 1942. прогласио за команданта Горског штаба босанских четничких одреда²¹). Сви су они били на путу за централну и западну Босну ради потчињавања тамошњих четничких одреда под команду Драже Михаиловића. На конференцији је говорио Стеван Ботић, који је, осетивши расположење команданата батаљона, подржао избор Керовића за команданта бригаде. Учинио је то зато што је очекивао да ће му се узвратити исто, тј. да ће му Керовић дати подршку у његовом настојању да се одржи на положају команданта Горског штаба. Али, Керовић је већ био упознат с чињеницом да Михаиловић не признаје ни Ботића ни Горски штаб босанских четничких одреда јер је тај штаб, практично, већ био »растурен« (Врањешевић и Пејић су кренули у западну Босну, а Бора Митрановић и Лазар Тркља су отишли за Романију) и да више не постоји. А да не би директно конфронтирао Михаиловићу, Керовић том приликом није подржао Ботића и није га признао за команданта Горског штаба.

Кад су присутни на конференцији усвојили закључке и формирали ставове по питању односа према Ботићу и Рачићу, сматрало се да је све решено. Очекивао се долазак Рачића у кућу где се скуп одржавао. У слепоподневним часовима Рачић, у друштву са Дамјановићем и пратњом од 30 наоружаних четника, ушао је у просторију где су га присутни очекивали. Керовић је наредио Мирку Ђукановићу да прочита одлуку конференције. Рачић је, чувши да је за команданта бригаде изабран Керовић а не Стево Дамјановић, огорчен на то и став који се односио на њега (Рачића), изјавио да га је послао Дража Михаиловић, који не признаје »ни команданта Босанских четничких одреда ни његов Горски штаб«, назвавши их да су »аутономашки, сепаратисти, као и да воде неку политичку странку«²²).

Рачић се околио на команданте батаљона, критикујући их што за команданта нису изабрали Стеву Дамјановића, кога је Михаиловић поставио на тај положај. Већина команданата батаљона је аргументовано доказивала да је Дамјановић »кукавица«, да се »извлачи из борбе«, да се »устанку« касно прикључио, као и да, кад је »најтеже«, бежи у Србију, док су за Керовића изнели да је »прави борац« и заслужан да заузме командантски положај.

Рачић је, осетивши расположење команданта батаљона, упорно захтевао да за команданта буде изабран неки од официра, као нпр. Радо Таминчевић, Јово Прњатовић или други²³). Умешао се и Ботић, објашњавајући да босанске четничке вође нису никакви »сепаратисти«, већ да желе сачувати »целину босанске четничке акције«, истичући да недозвољава да се у »босанске проблеме уплићу људи који нису учествовали у босанском устанку«. Рачић је, одговарајући Ботићу, истицао да има неограничена овлашћења од Михаиловића и наређење да »разбије горски штаб и босанску целину«, наводећи да му је Дража јавио да је тај штаб »растурио«²⁴). Даље, Рачић саопштава да је добио телеграм од Михаилови-

ћа, који му наређује да »среди стање« на Мајевници и да организује Мајевичку бригаду²⁵), захтевајући да се Ботић удаљи са Мајевнице, јер ће, у противном, силом бити протеран. На овакав став према Ботићу, који се односио и на остале команданте, па и на самог Керовића, Ботић је одговорио да га Дража није ни поставио за команданта четника у источној Босни, па га, аналогно томе, не може ни смени²⁶).

Сурово и бескомпромисно држање Рачића утицало је на неке од команданата батаљона, па су, колебајући се, износили мишљење да се Дамјановић постави за команданта бригаде. Но, пошто је већина била за Керовића, то је он заузео тај положај, а Рачићу је дато право да остане и »дјелује« на Мајевници. Ово је, практично, значило да је Рачић тај који ће имати велики утицај на даље организационе промене у четничким редовима на мајевичко-семберијском подручју и њихово ангажовање у заједници са Немцима и усташко-домобранским јединицама у борбама против НОВЈ.

Када је конференција завршена, Ботић, Врањешчевић, Пејић и Душан Дукић сместили су се у кући »Кнеза села Тобут«, на путу за Требаву и даље ка Босанској Крајини. Ова група је собом носила две радио-станице, намењене за Мајевницу и Крајину. Станице су биле својина босанских четника, а из Београда их је донео Лазар Тркља и др Милан Дукић. Једну радио-станицу носио је Душан Дукић, кога је Михаиловић упутио да организује четнике на Грмечу, али није отишао даље од Мотајице²⁷). Ноћу 4/5. августа 1942. Рачић, са наоружаном групом четника, блокира кућу и насилним путем »на гангстерски начин« одузима радио-станице, наводећи да му је то наредио Дража Михаиловић²⁸).

Оваквим понашањем Рачић је дао до знања оним командантима батаљона који су били против Дамјановића и њега да је свемоћан, да може чинити шта хоће. Осим тога, он је имао још једно моћно средство којим је утицао на неке месне команданте – имао је новац добијен од Михаиловића²⁹). Он је, такође, обећавао командантима батаљона да ће се под његовом командом формирати бригаде, и да ће они бити команданти бригада. Све је то утицало да су се неки од потчињених Керовићу све више окретали Рачићу и Дамјановићу, јер им је годило богаћење и заузимање виших војних положаја. Међутим, било је и таквих команданата који су му се, опет из својих интереса, отворено супротставили. Такав је био Ђуро Бижић. Он је, иако изабран за заменика команданта бригаде, и даље остао командант Дринског батаљона, јер је слугио шта ће му се десити ако остане без »војске«. Он се одвојио од Рачића и лоцирао свој батаљон у друго село³⁰).

Суочен са таквом ситуацијом, Керовић је 30. августа 1942. сазвао четничке вође на ширу седницу ради разматрања наредбе према којој команду над мајевичком бригадом треба да преузме капетан Дамјановић. Том приликом Керовић је, поред осталог, нагласио »да команду капетану Дамјановићу не може предати с тога што у садашњим приликама би било од највеће штете по наше интересе зато што капетана Дамјановића траже Немци... да је интригирао и да је због тога одстрањен од стране бораца из Мајевнице, а сада по ауторитету капетана Милетића (Рачића – прим. Б.Л.) жели да се натураи опет за команданта«³¹). Истом приликом присутни су понудили Рачићу да он преузме дужност команданта бригаде, захтевајући од њега да мора стално остати на Мајевници и »ако сматра да тиме не би изазвао напад од стране непријатеља«, с обзиром на постојеће односе четника са Немцима и оружаним јединицама тзв. НДХ. Закључено је да се Стево и Јово Дамјановић ухапсе и спроведу у с. Тобут³²).

низије Мајевичку бри-
е, у противном, силом
сио и на остале коман-
ража није ни поставио
томе, не може ни сме-

је на неке од команда-
а се Дамјановић поста-
ровића, то је он заузео
Мајевице. Ово је, прак-
на даље организацио-
ском подручју и њихо-
ранским јединицама у

ић, Пејић и Душан Ду-
Требаву и даље ка Бо-
нице, намењене за Ма-
ника, а из Београда их
аницу носио је Душан
е на Грмечу, али није
ић, са наоружаном гру-
ерски начин« одузима
аиловић²⁸).

мандантима батаљона
да може чинити шта
је утицао на неке мес-
Он је, такође, обећавао
формирати бригаде, и
су се неки од потчиње-
јер им је годило бога-
о је и таквих команда-
отставили. Такав је био
бригаде, и даље остао
десити ако остане без
у друго село³⁰).

1942. сазвао четничке
ојој команду над маје-
ом приликом Керовић
вићу не може предати
ете по наше интересе
игирао и да је због тога
итету капетана Миле-
нданта³¹). Истом при-
ост команданта брига-
и и «ако сматра да тиме
постојеће односе чет-
ључено је да се Стево и

Тако је Рачићу успело да загосподари четницима у североисточном делу Босне, назвавши ту скупину Мајевичко-посавска четничка бригада. Он је 7. септембра у својству команданта бригаде издао Наредбу бр. 2, којом се регулишу међусобни односи и унутрашњи рад и дисциплина у батаљонима. Истом наредбом, позивајући се на понуде од 30. августа и писмо Керовића којим га «моли» да се прими дужности команданта, обратио се командантима батаљона упознавши их да је примио дужност команданта, а истовремено их упозорио да ће убудуће свако одступање од његових наређења «кажњавати по кратком четничком поступку и немилосрдно». У споменутој наредби, под тачком 7, пише: »У интересу одржавања садашњих односа са непријатељима на свима актима ћу се потписивати Д. (Драгутин – прим. Б.Л.) Матић³³).

Дакле, оно што Дражи није успело преко Дамјановића, сад му је успело преко Рачића. Он је продужио политику »примирја«, а сва настојања су му се сводила да четнике што више ангажује у борби против НОВЈ. Рачић је и даље имао муке око придобијања појединих месних команданата. Негде је то решавао и најсуровијом методом – убиствима, за која је потплаћивао своје присталице. О томе Ђуро Бижић, у писму од 10. септембра 1942. године упућеном »капетану Рачићу – бунтовнику и крвопији српског народа на Мајевице«, пише како су Рачић и Дамјановић потплатили неке четнике, који су 4. септембра 1942. код цркве у с. Прибој убили Илију Гојића, команданта Јуришно-планинског батаљона. У писму се, »у име бораца Дринског четничког батаљона и осталих честитих бораца на сектору Мајевичке бригаде«, ставља до знања Рачићу да не може бити командант мајевичких четника, захтевајући да се он и Дамјановић у року од шест сати удаље са Мајевице³⁴).

Да би обезбедио себе и своје миљенике, а истовремено осујетио покушаје појединих команданата да му оспоре командовање, Рачић је 17. септембра издао Наредбу бр. 3 по којој је извршена реорганизација Мајевичко-посавске бригаде. Она је подељена на четири одреда: Подрински, Мајевички, Семберијски и Посавски. Подрински одред (Подрински, Зворнички, Тавнавски и Хајдучки батаљон) ставио је под команду Стеве Дамјановића, који је уједно био и начелник штаба бригаде. За команданта Мајевичког одреда (Планински, Мајевички и Пожарнички батаљон) поставио је Рада Томинчевића, а за команданта Семберијског одреда (Дрински, Угљевички, Бијељински и Рачански батаљон) одредио је Ђуру Бижића. Јово Прња не верује постао је Рачићев заменик, а истовремено је био командант Посавског одреда, у чијем су саставу били: Брчански, Јабланички, Посавски и Буковички батаљон. Аца Медунић је постављен за заменика Јови Прњатовићу, док је Радивоје Керовић постао командант позадине у бригади. Истом наредбом стављено је до знања командантима одреда да ће »сваки онај који буде постављао заседе ма коме четнику Србину бити стављен под преки војни суд«, а самим тим изгубити чин, положај и звање, те ће му се судити »по кратком поступку³⁵«. Очигледно је да је Рачић на најважније и најутицајније положаје поставио људе задојене шовинизмом и жудњом за осветом, каријеристе, склоне пљачки и богаћењу, оне у које је имао поверење да ће спроводити политику Драже Михаиловића, људе утонуле у издају и праве најамнике Немаца, усташа и домобрана. Али четници – сељаци, потчињени тим зликовцима, нису мислили и осећали једнако као и њихове старешине. Четници – сељаци се нису могли помирити улогом слуге Немцима и усташама куда су их одвели њихови команданти. Четнички команданти нису били сигурни да ће се њихови »борци« борити против парти-

занских јединица, а сумњали су да би у додиру са њима прешли на страну НОП-а. Тога су се плашили како Рачић, тако и Керовић, Бижић и остали »четнички главари«. Карактеристичан је у том смислу онај део наређења Драгослава Рачића које је издао 19. септембра 1942. поводом приправности јединица за спречавање продора 6. источnobосанске НОУ бригаде дубље у територију Мајевице. У наређењу Рачић између осталог, пише: »... у потери за њима су Немачка и Хрватска војска, као и легија и усташе...

Команданти батаљона ће најстрожије забранити мешање са Немцима и осталим непријатељима као и партизанима. Раздаљина између њих не смеје бити мања од 200 до 300 метара. Командант батаљона који дође у додир са Немцима или Хрватима има да им стави до знања да ћемо ми сами да рашчистимо са партизанима ако нам они дају потребну количину муниције. Са Немцима или Хрватима смеје једино да се састане и преговара командант батаљона или његов опуномоћеник³⁶). Чиме би се друкчије могла објаснити забрана приближавања четника партизанским јединицама, осим бојазни да ће прећи у њихове редове.

Сумња у држање четника – сељака према партизанским јединицама обистинила се приликом доласка 6. источnobосанске НОУ бригаде на Мајевицу, средином септембра 1942. Четници, под командом Керовића, нису тада напали Бригаду, не зато што је то била воља Керовића, заклетог непријатеља НОП-а и слуге Немаца и тзв. НДХ, већ производ става четника – сељака, за које је он био сигуран да неће извршити његово наређење – да неће пуцати у партизане³⁷). Десило се тако и при повратку Бригаде од Требаве у с. Горња Буковица, Драгаљевац, крајем септембра 1942. Рачић је сконцентрисао око 1000 четника³⁸), а 3. октобра је напао Бригаду с циљем да је уништи. С обзиром на то да се Бригада налазила у неповољном положају у односу на бројно јаког непријатеља, који је потиснуо 3 батаљона, одлучено је да се изврши повлачење путем од Горње Буковице према Забрђу. Четници под командом Ђуре Бижића пуцали су тада увис и бригада је прошла кроз њихове положаје без борбе³⁹). Та, на изглед, чудна одлука Бижића није била продукт његовог помирљивог става и симпатија према партизанским јединицама, јер је и он, као и Керовић, био слуга окупатору и усташама и окорели противник НОП-а, већ одраз расположења већине његових четника, пред којима је морао уступнути. Осим тога, ривалство и супарништво између Рачића и Бижића навело га је да тако поступи. Јер, Бижић је желео: прво, да у очима Драже Михаиловића, дискредитује способност и борбену вредност Рачића и његових присталица и, друго, да извуче за себе корист, учврсти свој положај, надајући се да ће тако бројно ојачати свој одред.

Одласком Бригаде у Срем, четници су под командом Рачића развили страховиту хајку против симпатизера НОП-а. Често су предузимали »акције чишћења« чија је сврха била пљачка, силовање и безразложна убиства.

Кад се Бригада вратила из Срема и с њом дошао Сремски НОП одред, почетком новембра 1942, као први задатак био је разбити четничке банде у селима Г. и Д. Пилица и њихове савезнике – усташко-домобранске јединице у упориштима на путу Јања-Зворник. Напад на четнике извршен је 11. новембра, кад су потпуно разбијени и разбежали се на све стране. Неки четнички команданти су побегли ка Дрини, а капетан Драгослав Рачић је побегао у Србију. У извештају мајора Врањешевића упућеном мајору Захарију Остојићу, команданту Истакнутог дела штаба Врховне команде, о томе пише:

ешли на страну НОП-а.
и остали »четнички гла-
ења Драгослава Рачића
јединица за спречавање
рију Мајевице. У наре-
су Немачка и Хрватска

шање са Немцима и ос-
међу њих не смије бити
е у додир са Немцима
да рашчистимо са пар-
Са Немцима или Хрва-
талоња или његов опу-
ана приближавања чет-
и у њихове редове.

ским јединицама обис-
гаде на Мајевицу, сре-
нису тада напали Бри-
ијатеља НОП-а и слуге
за које је он био сигу-
у партизане³⁷). Десило
Буковица, Драгаљевац,
етника³⁸), а 3. октобра
да се Бригада налазила
теља, који је потиснуо
Горње Буковице према
тада увис и бригада је
чудна одлука Бижића
а према партизанским
и усташама и окорели
х четника, пред којима
о између Рачића и Би-
рво, да у очима Драже
ост Рачића и његових
ј положај, надајући се

Рачића развили стра-
имали »акције чишће-
убиства.

емски НОП одред, по-
ничке банде у селима
е јединице у упориш-
е 11. новембра, кад су
нички команданти су
у Србију. У извештају
команданту Истакну-

»... Тако се је капетан Рачић препирао са старешинама на Мајевици, све док нису дошли и Мајевицу напали комунисти, када се је са Мајевице повукао у најкритичнијем часу. Из Србије је послао писмо у коме каже: »када растурите партизане, јавите ако сам потребан па ћу доћи».

Сада против њега на Мајевици влада велико огорчење, због свега изложеног⁴⁰).

Дванаестог новембра 1942. Рачић је писао Керовићу да му оставља у аманет да »очисти Мајевицу од комуниста«, и да за то тражи помоћ од Немаца, усташа и домобрана⁴¹).

Тако је Керовић поново постао командант Мајевичке бригаде. Хтео је сада да се покаже способнијим и ратоборнијим од официра Драже Михаиловића (Рачића и Дамјановића), који су кукавички побегли с попришта борби. Он је са Бижићем и Прњатовићем сконцентрисао око 750 четника у с. Малешевци, где му је, као помоћ, дошло око 500 четника из Требавског четничког одреда под командом попа Димитрија Стефановића. Циљ им је био да заједно са Немцима и усташко-домобранским јединицама, нападну 6. источnobосанску бригаду и Сремски НОП одред у рејону с. Трново. Откривши намере четничких вођа, Главни штаб НОВ и ПО Босне и Херцеговине наредио је да се непријатељски план осујети и да се 28. новембра нападне и разбије четничка групација у Малешевцима. Напад је изведен муњевито и четници су потпуно разбијени, доживевши праву катастрофу. Губици су им били: око 250 погинулих и рањених, око 600 заробљених, док су остали успели побећи ка Корају и Посавини. Поред осталих, погинули су: Ђуро Бижић, Димитрије Стефановић, капетан Прњатовић и други⁴²).

Четнички пораз у Малешевцима и погибија њихових вођа прекинуо је њихову страховладу и »превласт« на подручју Мајевица–Семберија, а имао је за последицу све веће слабљење и раслојавање четничких редова и њихово осипање. На конференцији команданата четничких одреда у Кулашима, поп Саво Башић, командант Требавског четничког одреда, говорио је о »трагедији« која је задесила Мајевицу и Семберију и, између осталог, рекао:

»У Мајевици су биле прилике доста тешке, јер су биле борбе за положај, а сад је жив само командант Керовић, а све остале вође су изгинуле. Они су имали тешке борбе против партизана... Бијељински срез је партизански настројен. Мајевица је много претрпела. Од 2000 бораца спала је на 700 и то само 400 сигурних, а 300 оних који нису додуше партизани, али често одлазе својим кућама⁴³).

И сам Дража Михаиловић је био свестан чињенице да четници-сељаци у североисточном делу Босне нису поуздани »борци«, и да сељачке масе, које је сматрао четницима, нису одлучне у борбама против припадника НОП-а. Он је ту констатацију предочио Рачићу када му је, 21. јануара 1943, јавио:

»Знам шта Ви тамо представљате јер су Босанци често превртљиви, па се увек и не боре са довољно залагања против комуниста. Сада колико год можете сарађујте преко Мајевице да се истребе у источној Босни, око Шековића и Мајевице⁴⁴).

Дакле, сукоби између месних четничких команданата у Семберији и Мајевици, с једне, и официра послатих од Драже Михаиловића, с друге стране, у

основи су се сводили на борбу за доминантне војно-политичке положаје, при чему су дошли до изражаја међусобно ривалство, подвале и убиства. Сваки од њих је желео да заузме виши војни положај и учврсти своје позиције како би у »будућој« држави добио адекватна признања. Јер, чињеница је да су официри постављени од Драже Михаиловића, а у име избегличке владе и краља Петра, и тзв. четничке вође из народа (резервни официри, жандармеријски подофицири и трговци) имали за циљ борбу против народноослободилачког покрета, изабравши за савезнике усташе, домобране, Немце и остале непријатеље револуције.

тичке положаје, при
е и убиства. Сваки од
је позиције како би у
а је да су официри по
аде и краља Петра, и
еријски подофицири
чког покрета, изабра
ријатеље револуције.

НАПОМЕНЕ

- 1) О организацији четничког покрета у источној Босни 1941. види: др Здравко Антонић, Устанак у источној и централној Босни 1941. Војноиздавачки завод, Београд 1973. стр. 258-282.
- 2) Архив Војноисторијског института, архива четничка (даље: АВИИ), рег. бр. 46/6, к. 220; Извештај капетана Манојла Пејића од јуна 1943. Дражи Михаиловићу; рег. бр. 11/8, к. 204; Извештај мајора Славољуба Врањешевећа од 3. фебруара 1943. Захарију Остојићу, команданту Истакнутог дела штаба Врховне команде тзв. Југословенске војске у отаџбини.
- 3) У оглузби Ђуре Бижића од 10. септембра 1942. противу капетана Драгослава Рачића и Стеве Дамјановића наводи се како су потплатили неке четнике, који су 4. септембра 1942. у с. Прибој убили команданта Планинског батаљона Илију Гајића (АВИИ, рег. бр. 31/2, к. 210).
- 4) О раду капетана Стевана Дамјановића у борби против мобилизације маса за народноослободилачку борбу у 1941. години види: Антун Милетић, Семберија и огранци Мајевице у НОБ-и кроз изабрану немачку и четничку архивску грађу, Бијељина, 27-28. јуни 1974. године, саопштење на саветовању »Семберија у 1941. години«.
- 5) Антун Милетић: О сарадњи команданта четничких одреда источне Босне Јездимира Дангића са Немцима, Војноисторијски гласник, бр. 1/1972.
- 6) АВИИ, рег. бр. 15/2, к. 210; Извештај капетана Стеве Дамјановића од 12. јула 1942. Дражи Михаиловићу.
- 7) Током 1942. преко Мајевице су упућени у западну Босну мајор Славољуб Врањешевећ и капетан Манојло Пејић (АВИИ, рег. бр. 11/8, к. 204; 46/6, к. 202). На Грмеч је упућен резервни поручник Душан Дукић, али није отишао даље од Мотајице (АВИИ, рег. бр. 39/2, К. 209; 3/14, к. 233). На Мајевици се 1942. налазио штаб Сремско-славонског четничког одреда под командом капетана Жарка Милуровића (АВИИ, рег. бр. 11/8, к. 204).
- 8) АВИИ, рег. бр. 15/2, к. 210
- 9) АВИИ, рег. бр. 12/2, к. 210. Извештај четничких команданата на мајевичко-семберијском подручју од 20. јуна 1942.
- 10) АВИИ, рег. бр. 1/2, к. 210.
- 11) АВИИ, рег. бр. 12/2, к. 210: Извештај од 21. јуна 1942. упућен Дражи Михаиловићу а потписало га је, поред Керовића, дванаест четничких старешина.
- 12) Дража Михаиловић (псеудоним »Чича«) је 5. јуна 1942. обавестио Драгослава Рачића (»Ђорђе«) да је од Британаца тражио да се на »Медведник и Мајевицу бацају обичне пушке и муниција без сигнала« (АВИИ, рег. бр. 2/1-2, к. 299: Књига послатих депеша Драже Михаиловића).
- 13) АВИИ, рег. бр. 20/7, к. 204: Извештај капетана Борислава Митрановића (»Хуго«) од 10. децембра 1942. године. У једном немачком извештају од септембра 1942. о ситуацији на подручју Семберије наводи се како су четници на Мајевици путем авио-поштом примили муницију, оружје и другу опрему (АВИИ, немачка архива, рег. бр. 1/3-П, к. 40 Г).
- 14) АВИИ, рег. бр. 3/2, к. 210.
- 15) Споразуми око склапања »примирја« вођени су 30. маја 1942. када је »примирје« склопљено. Са четничке стране »примирје« су, поред осталих, потписали: Радивоје Керовић, Ђуро Бижић, Александар Медунџић, Илија Гајић, Иван Петровић и Мирко Ђукановић, а са стране тзв. НДХ пуковник Грбић, заступник »заповједника« 3. пешачке дивизије (АВИИ, рег. бр. 7/2, к. 233: Записник са одржаног састанка). Опширније о томе види: Расим Хурем: Споразуми о сарадњи између државних органа Независне Државе Хрватске и неких четничких одреда у источној Босни. Прилози, бр. 2/1966.
- 16) АВИИ, рег. бр. 15/2, к. 210.
- 17) АВИИ, рег. бр. 14/2, к. 210.
- 18) Дража Михаиловић је 12. јуна 1942. јавио Драгославу Рачићу: »Као водеће личности за Босну предвиђени сте Ви и мајор Баховић... и на Мајевици капетан Дамјановић« (АВИИ, рег. бр. 2/1-2, к. 299: Књига послатих депеша Драже Михаиловића).
- 19) АВИИ, рег. бр. 18/2, к. 210: Записник са конференције.
- 20) Дража Михаиловић је 1. јула 1942. упутио депешу Лазару Тркљи (псеудоним »505«) у којој је писало: »Врањешевећ и Дукић са станицом одмах да крену за Крајину« (АВИИ, рег. бр. 3/1-3, к. 299: Књига послатих депеша Врховне команде Југословенске војске у отаџбини).
- 21) Ботићу је 22. јуна 1942. Михаиловић наредио да »прими и предузме одмах организацију по Упућу 5% срезова: Сребреница, Кладањ и Добој (АВИИ, рег. бр. 2/1-3, к. 299).

22) АВИИ, рег. бр. 17/6, к. 204: Писмо Стевана Ботића од 7. августа 1942. Лазару Тркљу и Бори Митрановићу.

23) Исто.

24) Исто. Михаиловић је 10. јула 1942. наредио Рачићу: »Поверљиво, само за Вас. Босански штаб има људи политичких амбиција. Тежња ми је да га разјурим и од њега створим војнички орган. Изузимам Лазу (Тркљу – прим. Б.Л.). Има да ми помогнете. Ви са севера, а ја са југа. Мајевци држите што јаче под вапим утицајем« (АВИИ, рег. бр. 3/1-6, к. 299: Књига послатих депеша Драже Михаиловића).

25) Михаиловић је 19. јула 1942. наредио Рачићу: »Уредите Мајевци, што пре. Немојте да Ботић тамо вршља«. Сутрадан му је наредио да пређе на Мајевци и тамо »среди стање по датим упутствима« (исто).

26) АВИИ, рег. бр. 11/8, к. 204: Извештај С. Врањешевећа од 3. фебруара 1943; рег. бр. 18/1, к. 261: Саслушање Славољуба Врањешевећа.

27) АВИИ, рег. бр. 17/6, К. 204; 11/8, к. 204; 32/2, к. 205; 19/2, к. 210.

28) АВИИ, рег. бр. 11/6, к. 204; 19/2, к. 210.

29) Михаиловић је 6. августа 1942. јавио Рачићу да пошаље курира за »300 наполеона«, које је, како се види из депеше Драже Михаиловића од 30. октобра 1942, Рачић примио (АВИИ, рег. бр. 4/1-2 и 13/1-6, к. 299).

30) АВИИ, рег. бр. 19/2, к. 210.

31) АВИИ, рег. бр. 27/2, к. 210: Записник са конференције.

32) Исто.

33) АВИИ, рег. бр. 30/2, к. 210.

34) АВИИ, рег. бр. 31/2, к. 210.

У извештају мајора Врањешевећа од 3. фебруара 1943. команданту Истакнутог дела Штаба Врховне команде, поред осталог, пише: »Када је капетан Рачић примио команду на Мајевци, дошло је до сукоба између њега и појединих команданата батаљона. Тако је убијен и један од најбољих команданата жандармеријски наредник Илија Гојић« (АВИИ, рег. бр. 11/8, к. 204).

35) АВИИ, рег. бр. 32/2, к. 210.

36) АВИИ, рег. бр. 33/2, к. 210.

37) Руди Петовар, шеста пролетерска источно-босанска бригада (даље: Р. Петовар), Војноисторијски институт, Београд 1951, стр. 55. Дража Михаиловић је 20. јануара 1943. поводом четничких припрема за напад на Бригаду у Шековићима, јавио Рачићу: »Бојазан је да их Керовић опет не пусти на Мајевци« (АВИИ, рег. бр. 19/1, к. 299, деп. бр. 254).

38) Рачић је издао заповест још 21. септембра (АВИИ, рег. бр. 34/2, к. 210).

39) Р. Петовар, н.д. стр. 63.

40) АВИИ, рег. бр. 11/8, к. 204

41) Родољуб Чолаковић, Изабрани чланци и Говори, »Свјетлост«, Сарајево 1960, стр. 35.

42) Р. Петовар, н.д. стр. 99-100.

43) АВИИ, рег. бр. 3/11, к. 233: Записник са конференције одржане 2. и 3. маја 1943.

44) АВИИ, рег. бр. 18/1, к. 299, деп. бр. 254: Књига послатих депеша Врховне команде.